

ЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ «БЕЗУМОВНОГО БАЗОВОГО ДОХОДУ»: НОВА СОЦІАЛЬНА АЛЬТЕРНАТИВА

Сьогодні розвинуті країни досягли межі потенційних резервів соціального розвитку. Вихід із системної соціальної кризи передбачає вирішення завдань радикальної перебудови економічних, соціальних і політичних інститутів суспільства. В цьому контексті набувають актуальності питання пошуку нової економічної та соціальної моделі, нові підходи та можливі альтернативи, що можуть замінити існуючу систему соціального захисту.

Передумови створення нової концепції

Однією з найгостріших проблем сьогодення є проблема зайнятості¹. Число безробітних і частково зайнятих у світі постійно збільшується. Інноваційні технології зумовлюють скорочення кількості робочих місць, а відтак виникають складності зі створенням нових робочих місць. Тому слід мати на увазі, що криза зайнятості в сучасних умовах може бути довготривалою, якщо не постійною. Суспільству буде потрібно дедалі менше працюючих людей для виробництва необхідного. Минулого року ризики безробіття та структурної зайнятості були віднесені до п'ятірки глобальних ризиків, поряд з такими, як міждержавні конфлікти, природні катаклізми, майнове розшарування та руйнування державних інститутів, а також ризики втрати влади національними урядами².

Іншою проблемою є криза системи соціального регулювання та соціального захисту. Сьогодні дедалі частіше говорять, що людство наближається до нової ери розвитку та поточні соціальні програми вже не є актуальними³. Бідність і соціальні проблеми збільшуються, а ознак поліпшення не спостерігається. Характерними ознаками сучасної кризи суспільного устрою є:

- посилення нерівності та гетерогенність⁴. Посилюються розриви між реальними потребами та рівнем добробуту, що забезпечується державою у процесі перерозподілу. Усвідомлення “класових розривів” стає масовим і викликає зростання соціальних конфліктів: страйки, зниження довіри до держави тощо;
- деконструкція соціальних прав, декласування та перехід до маргінального стану безробітних, збільшення працюючих бідних, зникнення вертикальних зв'язків між прошарками суспільства;
- дистанціювання від держави – чим вищим є статус і дохід людини, тим менше ця людина воліє підпорядковуватись державі. Досягши певного рівня, людина прагне відокремитися від держави.

¹ Перспективы занятости и социальной защиты в мире 2015: Меняющийся характер занятости. МОП 2015. – http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_368656.pdf.

² *The Global Risks report 2015*. – World Economic Forum 2015, <http://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2015>.

³ Пищуліна О. Майбутнє соціальної держави – в пошуках нової моделі. – Соціально-трудові відносини: теорія та практика, КНЕУ, 2011, №1, с.14-20, <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/3777/1/14%20-%2020.pdf>.

⁴ Равенство возможностей и человеческое развитие. – Возвышение Юга: человеческий прогресс в многообразном мире. – Доклад о человеческом развитии, М.: Изд-во «Весь мир», 2013, 202с.

У цих умовах постає питання стосовно ефективності діючої системи соціального регулювання, яка сформувалася в умовах індустріальної економіки та в інших соціально-демографічних реаліях, а також питання щодо необхідності реформування всієї системи соціального захисту. Сьогодні в розвинутих країнах точаться дискусії про необхідність перетворень якісного характеру, пов'язаних із сучасними викликами системного змісту. Вихід із сучасної кризи системи соціального захисту передбачає пошук нової економічної моделі, економічної структури та нових соціальних балансів. На часі – створення нової соціально-економічної доктрини.

Принципово нова модель соціального захисту покладена в основу концепції гарантованого (безумовного) базового доходу (*guaranteed minimum income, bedingungsloses Grundeinkommen*). Наразі кількість прихильників концепції гарантованого базового доходу стрімко збільшується. Це обумовлено тим, що зі зміцненням новітніх тенденцій у сучасному світі, в т.ч. втрати універсальності солідарного принципу системи соціального страхування, який перестає бути ефективним обмежувачем негативних ризиків, ефективність сформованої «традиційної» системи соціального регулювання, у т.ч. у розвинутих країнах, поставлено під сумнів.

У листопаді 2005р. професор міжнародного інституту підприємництва Технічного університету міста Карлсруе (*Karlsruher Institut für Technologie*) Г.Вернер (*Götz Wolfgang Werner*) оприлюднив результати проекту «*Unternimm die Zukunft*»⁵ (Зроби своє майбутнє). Г.Вернер писав: «Невже в нашому суспільстві існує можливість дозволити навіть одному громадянину випасти із соціальної мережі. Продуктивність нашої праці постійно підвищується. Проте завдяки нашій системі з високими податками, вартість праці для підприємств стає занадто високою. Тому відбувається раціоналізація у вигляді переносу робочих місць за кордон. Тим не менш, безробітні отримують дохід, який фінансується з податків та стягувань на фонд заробітної плати. При цьому втрачають всі – доходи та соціальне забезпечення окремого громадянина стають дедалі меншими. Стан речей може змінити безумовний базовий дохід, за умови запровадження якого, всі існуючі соціальні системи будуть ліквідовані. Завдяки цьому кожна людина стане вільною, і буде виконувати тільки ту роботу, яку вважатиме необхідною. Люди знову побачать сенс у роботі. Це відбудеться тому, що незважаючи на отримання основного доходу, ніхто не буде забороняти працювати та отримувати додатковий дохід – просто не буде примусу»⁶.

Така теза викликала широку суспільну дискусію, як стосовно існуючої державної системи соціальної підтримки та шляхів її трансформації, так і стосовно суті та змісту концепції безумовного доходу. Отже, що собою являє безумовний основний дохід? Як виникла ця ідея, і що за нею стоїть? На який результат розраховують прихильники гарантованого доходу? Спробуємо дати відповіді на ці та інші питання.

Науковці в пошуках нової моделі

Безумовний дохід – це форма стимулювання економіки та соціальної допомоги громадянам, у межах якої **кожен повнолітній громадянин** щомісяця отримує фіксовану не оподатковану грошову суму, незалежно від стану його працевлаштування⁷. Особливістю гарантованого доходу є те, що:

- він сплачується особі, а не домогосподарству;
- сплачується незалежно від будь-яких доходів та інших джерел;

⁵ Unternimm die Zukunft-Götz W. Werner und das Grundeinkommen. – <http://www.unternimm-die-zukunft.de/de>.

⁶ Блашке Р., Дильтей М., Дрешер Й. и др. Идея освобождающего безусловного основного дохода (2007г.) – http://www.psgd.info/files/publications/extern/bge_book_3.pdf.

⁷ What is the Basic Income Guarantee? – The U.S. Basic Income Guarantee Network, <http://www.usbig.net/whatisbig.php>.

- сплачується незалежно від наявності роботи або пропозиції на роботу.

Узагальненим сенсом концепції базового доходу є теза: чи повинна людина працювати для того, щоб існувати, або людство вже дозріло до того, щоб виконувати необхідну роботу на власний розсуд⁸. Головна мета гарантованого доходу – активізація безробітних до пошуку додаткових джерел існування.

У сучасних умовах багато європейських соціологів та економістів, серед яких два нобелівських лауреата з економіки, бачать користь від запровадження безумовного основного доходу. В деяких країнах відомі політики починають підтримувати таку ідею. Хоча ідея гарантованого базового доходу ще не висвітлена широко в наукових джерелах, наразі політики, економісти, соціологи сперечаються стосовно різних моделей гарантованого мінімуму.

Переважаю за підтримку запровадження безумовного доходу активно агітують прихильники лібертіанства⁹, хоча прихильники “лівих” ідей також вбачають певні позитиви від запровадження згаданої концепції. «Ліберальні фундаменталісти» вважають, що внаслідок того, що сучасна соціальна держава отримує величезні податки та витрачає мільярди на підтримку нужденних, то краще розділити ці гроші порівну між всіма громадянами. Це дозволить, на їх думку, ліквідувати громіздкі бюрократичні структури, які “з’їдають” значну частку відведених на таку допомогу податкових грошей. Крім того, за такої системи громадяни самі обиратимуть, на що витратити державні гроші, а не отримувати їх у вигляді допомоги, визначеної державними чиновниками.

Слід визнати, що ідея безумовного гарантованого доходу не є новою. Вперше така концепція згадується філософом і публіцистом Т.Пейном (*Thomas Paine*) у 1795р.¹⁰ Згідно з його концепцією, кожному громадянину країни належить частка в національному виробництві. Таким чином, кожен громадянин має право регулярно отримувати частку загального державного доходу.

Британському економісту К.Дугласу (*Clifford Douglas*) належить ідея “соціального кредиту” (*Social Credit*)¹¹ (1924р.), сенс якої є позбавлення працівників існуючої системи невідповідності тижневої загальної вартості заробітних плат, премій та дивідендів, вартості вироблених товарів, що суперечить основній економічній теорії Д.Рікардо, стосовно того, що всі витрати розподіляються рівномірно купівельної спроможності. Вирішення існуючого протиріччя можливе через запровадження національних дивідендів, які мали рівномірно розподілятися між громадянами у вигляді безвідсоткового кредиту для подолання розривів між купівельною спроможністю та цінами; а також новим механізмом коригування цін “точною ціною” (*Just Price*).

У 1943р. концепцію безумовного доходу було практично схвалено Парламентом Великої Британії¹², але перемогу отримала система соціальної підтримки, заснована на ідеях У.Беверіджа (*William Beveridge*). Його ідеї відбилися у відомій доповіді “Соціальне страхування та союзницькі послуги” (*Social Insurance and Allied Services*)¹³. Це добре відома

⁸ Блашке Р., Дильтей М., Дрешер Й. и др. Идея освобождающего безусловного основного дохода...

⁹ Zwolinski, M. *The Libertarian Case for a Basic Income*. – <http://www.libertarianism.org/columns/libertarian-case-basic-income#.wyhl0we:3cP6>.

¹⁰ Paine T. *Agrarian Justice*. *Social Insurance History*. – <https://www.ssa.gov/history/paine4.html>.

¹¹ *Social Credit Theory*. – The C.H. Douglas Institute, <http://www.socred.org>.

¹² Margaret S.Gordon, *Social Security Policies in Industrial Countries: A Comparative Analysis*. – Cambridge University Press, 2009, <https://books.google.com.ua/books?id=kkpssIpvoflC&pg=PA326&lpg=PA326&dq=guaranteed+minimum+income,Great+Britain+1943&source=bl&ots=-qJHWRaJSH&sig=KL9To7L6-rCbyXqmShCxCkL-F4c&hl=uk&sa=X&ved=0ahUKEwjx8J2JodbKAhUBkCwKHUZYBEcQ6AEIGjAA#v=onepage&q=guaranteed%20minimum%20income%20CGreat%20Britain%201943&f=false>.

¹³ Beveridge W. *Social Insurance and Allied Services* (1942). – http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/19_07_05_beveridge.pdf.

система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення на випадок настання соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо), що заснована на принципах соціального страхування.

У подальшому британські економісти Г.Стендінд (*Guy Standing*) і Г.Паркер (*Hermione Parker*) розробляли моделі реалізації безумовного доходу, розрахунки яких вплинули на практичну реалізацію цієї концепції¹⁴. Вагомі аргументи на користь запровадження гарантованого доходу наводить французький економіст А.Горз (*André Gorz*)¹⁵. Його спостереження стосовно порушення зв'язку потреб у багатьох товарах і послугах з кількістю вироблених товарів покладено в основу концепції гарантії базового доходу (*Basic Income Guarantee, BIG*). На його думку, це така система соціального забезпечення, яка гарантує кожній людині пряме отримання певної частки ВВП, що є рівною для всіх і необхідною для гідного існування відповідно до прожиткового мінімуму. Згідно з такою системою кожен громадянин отримує регулярно законодавчо встановлене грошове забезпечення безпосередньо на свій власний рахунок, постійно упродовж всього життя від народження, без участі будь-яких соціальних служб і пенсійних фондів.

Економіст-лібертіанець М.Фрідман¹⁶ (*Milton Friedman*) у 1962р. виступив за мінімальний гарантований дохід у вигляді “від’ємного податку на доходи”¹⁷ (*negative income tax, NIT*). Він вважав, що такий дохід повинен бути кінцевою фазою системи мінімального доходу або будь-якої іншої системи соціального захисту. Гарантований дохід, на його думку, повинен бути невеликим і фінансуватися з єдиного податку на прибуток. М.Фрідман агітував за систему, яка б дозволяла забезпечити роботодавців більш “дешевими” працівниками з мінімізацією соціальних відрахувань.

Широко концепція безумовного доходу дискутується в Німеччині. У 1980р. перша хвиля прихильників реформування з’явилася в період кризи та зростання популярності Партії Зелених. У 2000-х роках на тлі зростання безробіття в Німеччині знов відродився інтерес до концепції гарантованого доходу. Найбільш запеклі дискусії точилися навколо наступних питань:

- хто має право на отримання фіксованої грошової суми;
- який може бути розмір базового доходу;
- яким чином відбудуватиметься фінансування;
- з якими складнощами стикнеться податкова система та служба соціального страхування;
- яким чином національна соціальна система підтримуватиме мінімальний рівень оплати праці.

С.Віст (*Susanne Wiest*), німецька активістка за запровадження безумовного доходу, пропонує автоматичне збільшення банківського рахунку кожного громадянина країни на €1 500 (для дорослих) і на €1 000 для дітей. Професор Віденського університету економіки Ф.Херман (*Franz Hörmann*) впевнений, що безумовний дохід повинен бути також у формі мінімального набору товарів і послуг.

¹⁴ Parker H. Basic Income and the Labor Market. – Discussion Paper No.1, Basic Income Research Group 1991, <http://www.citizensincome.org/filelibrary/Archived%20Publications/Basic%20Income%20and%20the%20Labour%20Market.pdf>.

¹⁵ Gorz A. Critique of Economic Reason. (Verso, 1989). – <http://newconsensus.org/MarxInAmerica/wp-content/uploads/2013/11/Gorz-Critique-of-Economic-Reason.pdf>.

¹⁶ Американський економіст, відомий своїми роботами з макроекономіки, мікроекономіки, економічної історії, статистики та своєю позицією захисту вільного капіталізму. У 1976р. він став лауреатом премії пам’яті А.Нобеля за досягнення у дослідженні споживчого аналізу, розробці грошово-кредитної теорії та демонстрації складності стабілізаційної політики. Був президентом Американської економічної асоціації з 1967р.

¹⁷ Friedman M. *The Case for the Negative Income Tax*. – National Review, 7 March 1967, pp.239-241, http://0055d26.netsolhost.com/friedman/pdfs/other_commentary/NR.03.07.1967.pdf.

Таким чином, прихильники концепції гарантованого базового доходу стверджують, що практика застосування гарантованого доходу буде більш ефективною, зокрема для подолання бідності, порівняно з вибірковими пільгами, як гарантує сучасна система соціального захисту. Єдина скоординована програма забезпечення доходної бази є більш ефективною за сучасний арсенал програм соціального забезпечення і соціального страхування, а також бюрократії, необхідної для її підтримки.

Концепція безумовного базового доходу: “за” чи “проти”

Цілком природньо, що концепція базового доходу має як прихильників, так і противників. Прихильники наводять наступні **аргументи на користь концепції гарантованого доходу**.

По-перше, вигоду отримують переважно малозабезпечені. Наразі в багатьох країнах є таке поняття як “пастка доходів”. Суть у тому, що людині, яка живе за рахунок різних допомог, часто не вигідно працювати за невелику заробітну плату – допомога в такому разі скасовується (повністю або частково), і як наслідок – людина отримує менше грошей. У випадку, якщо людина матиме безумовний дохід будь-який, навіть дуже малий дохід збільшує доходи людини, і їй стає вигідно працювати, наприклад, неповний робочий час або виконувати будь-які тимчасові роботи.

По-друге, гарантований дохід дає змогу вирішити питання т.зв. технологічного безробіття – коли внаслідок розвитку технологій та автоматизації скорочується кількість робочих місць¹⁸. Надлишки робочої сили з часом збільшуватимуться. Хоча результати деяких експериментів свідчили про незначний спад трудової активності за умови існування гарантованого доходу, проте цей спад пов’язували з більш тривалим періодом безробіття. Збільшення періоду безробіття, своєю чергою, пов’язували з відсутністю негайної необхідності пошуку роботи і з можливістю більш тривалого пошуку підходящої роботи. А працівники, які свідомо ставляться до пошуку робочого місця, що є позитивом з економічної точки зору.

Концепція безумовного доходу має **вплив і на вирішення питання працюючих бідних**, коли одна людина працює та платить податки, а інша не працює, а лише отримує гроші. Причому рівень життя обох може при цьому бути однаковим. А якщо всі будуть отримувати однаковий базовий дохід, то вибір працювати або ні залишається за людиною. У такому випадку з’являється мотивація до праці. Хочеш жити краще – працюй.

Вигоду мали б ті, **хто має іпотечні позики**. У такому випадку для всіх безумовний базовий дохід враховується під час оцінки розміру іпотечної позики. Наразі соціальна допомога в якості доходу не розглядається. Концепція безумовного доходу має користь і з точки зору суспільства. На думку прихильників концепції, безумовний дохід **допоможе подолати економічну нерівність та підвищити купівельну спроможність громадян**. Більш прозорою може стати і система оподаткування.

Вагомим аргументом на підтримку цієї концепції вважають **скорочення бюрократії та ліквідацію існуючих інститутів соціальної підтримки**. Безумовний дохід об’єднує всі існуючі соціальні дотаційні виплати – мінімальну заробітну плату, фінансову допомогу бідним, допомогу по безробіттю та інші соціальні програми, і як наслідок – скорочує бюрократичні витрати на їх реалізацію. На скороченні державних службовців, зайнятих

---

¹⁸ Згідно з дослідженням Оксфордського університету, упродовж наступних 20 років майже половину всіх існуючих професій буде ліквідовано у зв’язку з ліквідацією виробництва. Див.: *The future of jobs. The onrushing wave.* – The Economist, Jan. 18, 2014, <http://www.economist.com/news/briefing/21594264-previous-technological-innovation-has-always-delivered-more-long-run-employment-not-less>.

розподілом усіляких допомог і субсидій, планується економити десятки мільйонів євро на рік. Цілком можливо, що гарантований дохід стане дійсно дешевшим для держав, особливо тих, які мають великий адміністративний апарат.

Інші вигоди залежать від конкретних параметрів реформи, наприклад, яким чином безумовний дохід буде співвідноситися із системою пенсійного страхування, страхування від безробіття і системою медичного обслуговування тощо.

Тим не менш, не дивлячись на певну привабливість концепції гарантованого доходу, вона викликає багато запитань. І чим більше уваги пригортає до себе ця концепція, тим більше вона наражається на критику.

Критики концепції базового доходу стверджують, що отримуючи щомісяця суму, яка гарантує виживання, людина перестає працювати та починає витратити гроші на розваги. У людини також з'являється багато вільного часу, особливо у тих, хто не збирається шукати роботу і яких статус безробітного влаштовує.

Головна соціальна проблема полягає в тому, що система гарантованого доходу створює умови, за яких **соціально вразливі категорії – інваліди, люди похилого віку, хронічно хворі – залишаються наодинці зі своїми проблемами**. Суспільство перестає звертати увагу на проблеми таких соціальних груп.

Також слід мати на увазі, що **реалізація такого проекту потребує величезних витрат**, а в умовах поточної політичної та економічної ситуації це виглядає малоімовірним. Так, якщо Швейцарія як “банківська столиця світу” зможе це дозволити, то країна з нерозвинутою економікою навряд чи¹⁹.

Найбільш вразливою концепція безумовного доходу виглядає з економічної точки зору. Очевидно, що чим більше учасників залучено до економічного обміну, тим процес стає складнішим. Якщо навіть спрощено розглядати схему гарантованого доходу як від'ємного податку, то будь-яка кількість грошей, вилучена з виробництва, зменшує або споживання, що відбувалося за рахунок цих грошей, або інвестиції, які могли б бути здійснені за цей рахунок. Важливість інвестиційного капіталу не викликає сумнівів. Інвестиційний капітал дозволяє створювати постійний грошовий потік²⁰ і, відповідно, створювати продукти або сервіси (тобто багатство). Скорочення інвестиційного капіталу через вилучення грошей зменшує багатство, яке могло б бути створено. Таким чином, безумовний дохід розглядають як переміщення грошей з інвестицій до споживання. Звідси витікає, що зменшення інвестицій скорочує потенційне створення нових продуктів/сервісів, а особа, яка отримала гроші, має змогу не працювати і не отримувати вигоду. Хоча, слід визнати, що багатство, яке створюється, розподіляється нерівномірно. Безумовний дохід передбачає використання державного капіталу або грошей державного бюджету. Тобто може йтися про **скорочення державних інвестицій**. Органам державного управління необхідні інвестиції для культурної сфери, **соціальної сфери**, науки, інфраструктурних проектів, охорони довкілля, різних видів будівництва, забезпечення внутрішньої безпеки і оборони. Витрати на соціальну сферу є одними з найбільших, вони традиційно складають майже п'яту частину бюджетних витрат. Безумовний дохід, з точки зору державного бюджету, передбачає перерозподіл коштів, що спрямовуються на фінансування соціальних програм. Такий перерозподіл може як торкатися, так і не торкатися інших напрямів бюджетних витрат.

Запровадження гарантованого базового доходу також може призвести до непередбачуваних наслідків, зокрема збільшення потоку мігрантів, які претендуватимуть на

---

¹⁹ Безумовний основний дохід: хто придумав раздавать деньги просто так. – Furfur, <http://www.furfur.me/furfur/changes/changes/214389-doa>.

²⁰ У даному випадку, безумовно, треба розрізняти державні та приватні інвестиції. Якщо для приватних інвестицій головною метою є отримання прибутку та його максимізація, то державні інвестиції можуть бути спрямовані меті модернізації виробництва, створення робочих місць та інвестиції у людський розвиток.

отримання гарантованого доходу. А це навряд чи позитивно вплине на міграційну політику держави.

Також важливо розуміти, **яким чином визначається гарантований безумовний дохід**. Якщо він менше за прожитковий мінімум, то люди будуть вимушені шукати роботу з будь-якою заробітною платою. Якщо він буде достатньо високим, як то пропонують «ліві», то існує ризик того, що люди зовсім не будуть працювати²¹. В цьому контексті постає питання – чи не буде підтримувати таким чином держава утриманців? Або, **чи не отримає поширення ситуація, коли працюючі люди будуть утримувати непрацюючих**. Питання щодо справедливості такого підходу також залишається відкритим.

Не менш актуальним є і **питання щодо джерел фінансування**, які можуть формуватися завдяки скасуванню неактуальних (за наявності базового доходу) програм (мінімальної заробітної плати, допомоги з безробіття тощо). Джерелами також можуть бути відкрита держемісія, сеньораж (дохід від емісії грошей), природнича рента, екологічні податки. Пропонують фінансувати гарантований дохід за рахунок звичних податків – податку на доходи і на додану вартість, податку з продажів, податок на трансакції банків (“податок Робін Гуда” – основна стаття доходів офшорних зон)²², податок на спадщину тощо. Проте основним джерелом доходу вочевидь має стати підвищення податків, причому таке підвищення може буде суттєвим.

Запровадження безумовного основного доходу неминуче зумовить суттєві зміни в податковій системі та організації соціального забезпечення. Але, на думку прихильників, перетворення неможливо здійснювати поступово, а усічена модель втрачає більшу частину початкових ідей.

Наразі в багатьох країнах Європи існують партії та рухи, які є активними прихильниками концепції запровадження безумовного доходу. Ці ідеї, зокрема, широко представлені Європейською Ініціативою за базовий дохід (*European Initiative for Basic Income*)²³, Всесвітньою мережею базового доходу (*Basic Income Earth Network, BIEN*)²⁴, Центром досліджень безумовного доходу (*Basic Income Studies*)²⁵ та іншими (врізка “*Всесвітня мережа базового доходу*”).

---

²¹ Хоча експерименти, що проводилися у США показали, що такий ризик є мінімальним.

²² Ідея податку на банківські трансакції була запропонована у 1970-х роках Д.Тобіном (*James Tobin*) в якості податку на операції з конвертації валют. У 2010р. було розпочато глобальну компанію за “податок Робін Гуда”, коли 350 економістів звернулися з листом до G20 про запровадження податку.

²³ European Citizens' Initiative for an Unconditional Basic Income Stand up for Basic Income as a Human Right. – <http://basicincome2013.eu>.

²⁴ Basic Income Earth Network. – <http://www.basicincome.org>.

²⁵ Basic Income Studies. – <http://www.bepress.com/bis>.

ВСЕСВІТНЯ МЕРЕЖА БАЗОВОГО ДОХОДУ (*BASIC INCOME EARTH NETWORK, BIEN*)

Організація прихильників економічної моделі “безумовного базового доходу” та захисників прав людини на харчування в умовах панування грошових відносин.

Заснована в 1986р. під назвою *Basic Income European Network* (Європейська мережа базового доходу). У 2004р. у зв'язку із розширенням організації на 10 міжнародному конгресі в Барселоні була одноголосно перетворена на *Basic Income Earth Network, BIEN* (Всесвітню мережу базового доходу). Наразі до *BIEN* офіційно долучилися:

Велика Британія: *Citizen's Income Trust* (1984р.)

Ірландія: *BIEN Ireland* (1995р.)

США: *U.S. Basic Income Guarantee Network (USBIG)* (1999р.)

Данія: *Borgerlønbevægelsen* (2000р.)

Іспанія: *Red Renta Basica* (2001р.)

Швейцарія: *BIEN Switzerland* (2002р.)

Австралія: *Basic Income Guarantee Australia (BIGA)* (2002р.)

Австрія: *Netzwerk Grundeinkommen und sozialer Zusammenhalt – B.I.E.N. Austria* (2002р.)

Аргентина: *Red Argentina de Ingreso Ciudadano* (заснована в 2004р.)

Бразилія: *Rede Brasileira de Renda Básica de Cidadania* (2004р.)

Німеччина: *Netzwerk Grundeinkommen* (2004р.)

Південна Африка: *Studies in Poverty and Inequality Institute (SPII)* (2006р.)

Японія: *BIEN Japan* (2007р.)

Японія: *Basic Income Japanese Network* (2007р.)

Італія: *Bin Italia (Basic Income Network Italy)* (2008р.)

Канада: *BIEN Canada* (2008р.)

Мексика: *Red Mexicana Ingreso Ciudadano Universal* (2008р.)

Південна Корея: *Basic Income Korean Network (BIKN)* (2009р.)

Словенія: *Sekcija za promocijo UTD v Sloveniji* (2010р.)

Бельгія: *Belgian Network for Basic Income* (2012р.)

Норвегія: *Borgerlønn BIEN Norge* (2012р.)

Фінляндія: *BIEN Finland – Suomen perustuloverkosto* (2012р.)

Португалія: *Rendimento Básico* (2013р.)

Франція: *Mouvement Français pour un revenu de base* (2013р.)

Європа: *Unconditional Basic Income Europe (UBI-Europe)* (2014р.)

Нідерланди: *Vereniging Basisinkomen*

Соціальні експерименти – перші спроби впровадження

Механізми запровадження гарантованого доходу наразі відпрацьовуються на рівні експериментальних проектів. Соціальні експерименти з впровадження гарантованого доходу здійснювалися у різних країнах. Фінансист Ч.Пасма (*Chandra Pasma*) з *Basic Income Canada Network*²⁶ у відомому дослідженні стосовно спроб запровадження гарантованого доходу наводить 12 програм зі всього світу, так чи інакше пов'язаних з концепцією гарантованого доходу. Серед найбільш відомих є наступні.

²⁶ Basic Income Programs and Pilots. – Basic Income Canada Network, February 3, 2014, http://thepod.cfccanada.ca/sites/thepod.cfccanada.ca/files/BICN%20-%20Basic%20income%20programs%20and%20pilots%20-%202014_1.pdf.

“*Mincome*”, Канада. У 1974-1979рр. у місті Дофін (*Dauphin*) (канадська провінція Манітоба) тривав експеримент, який отримав назву “*Mincome*” (*minimal income*)²⁷. Експеримент у Дофіні був незвичайний тим, що охоплював усе місто. Найбіднішим жителям міста щомісяця надавали грошові чеки на додаток до їх заробітку, тим самим мотивуючи бідних громадян працювати більше. На думку координатора програми “*Mincome*”, мотивом для запровадження гарантованого доходу було збільшення нерівності, яка негативно впливає на якість трудових ресурсів, ускладнюючи доступ до отримання освіти та послуг охорони здоров’я. За роки дії експерименту рівень бідності почав знижуватися, зменшилася кількість звернень до лікарів і збільшилося число підлітків, які закінчили середню школу.

“*Mincome*” було розроблено таким чином, що завжди був стимул працювати більшу кількість годин, тому що кожен долар, отриманий з інших джерел, дозволяв скоротити пільги лише на 50 центів, в той час як звичайні соціальні програми не дають жодних додаткових пільг, якщо реципієнти отримують гроші з інших джерел. Побоювання того, що ринок праці занепаде, і люди перестануть працювати, не справдилися. Результати експерименту надали значний імпульс збільшенню закликів забезпечення гарантованого доходу, проте через п’ять років після зміни уряду проект було згорнуто.

У 1985р. канадський ліберальний уряд пропонував запровадити безумовний основний дохід у вигляді від’ємного податку (*NIT*)²⁸. Але консервативний уряд не підтримав таку пропозицію, вважаючи її занадто витратною. Ідею гарантованого мінімального доходу в масштабах держави не було реалізовано.

Експерименти в Намібії та Індії. В Намібії упродовж 2008-2009рр. проводилась експериментальна соціальна програма “*Basic Income Grant*”²⁹. Згідно з програмою кожен житель поселень Омітаре (*Omitara*) і Очіверо (*Otjivero*) молодший 60 років отримував 100 намібійських доларів щомісяця, пенсіонери (віком понад 60 років) отримували 450 намібійських доларів щомісяця. “*Basic Income Grant*” призвів до зниження рівня бідності, зумовив збільшення економічної активності, зниження рівня злочинності, збільшення відвідуваності шкіл та поліпшення стану здоров’я дітей. В подальшому робітничими та церковними організаціями було створено “Спільноту за безумовний основний дохід”³⁰.

У 2011р. в Індії Асоціація індивідуальних підприємців-жінок (*Self-Employed Women’s Association, SEWA*)³¹ за фінансової підтримки *UNICEF* розпочала експеримент, який тривав 1,5 роки. Жителям 10 з 20 селищ регулярно сплачували гроші – спочатку по 200 рупій (приблизно \$4,35) кожному дорослому і 100 рупій кожній дитині, потім дорослим сплачували по 300 рупій, а дітям – по 150. Жителям інших 10 селищ гроші не сплачувались – це була контрольна група. В селищах, де було застосовано безумовний базовий дохід, зросла економічна активність, поліпшилися стан житла, харчування, підвищився рівень відвідування шкіл серед представників бідного населення³². Внаслідок цього експерименту урядом Індії було замінено 29 соціальних програм на прямі виплати коштів громадянам.

²⁷ *Mincome: A Guaranteed Income for All Americans.* – <http://usgovinfo.about.com/od/healthcare/fl/Mincome-A-Guaranteed-Income-for-All-Americans.htm>.

²⁸ Green C. *The NIT as income tax reform.* – <http://www.irp.wisc.edu/publications/focus/pdfs/foc123n.pdf>.

²⁹ *Basic Income Grant Pilot Project.* – BIG Coalition Namibia, http://www.bignam.org/BIG_pilot.html.

³⁰ Namibia: Government ‘strongly considering’ Basic Income. – Basic Income Earth network, July 2, 2015, <http://www.basicincome.org/news/2015/07/namibia-government-strongly-considering-basic-income>.

³¹ Unconditional cash transfers: SEWA pilots a unique experiment in Madhya Pradesh. – The Basic Income Earth network, June 2013, <http://www.basicincome.org/news/2013/09/sewa-unconditional-cash-transfers-sewa-pilots-a-unique-experiment-in-madhya-pradesh/>.

³² India’s Experiment in Basic Income Grants. – Global Dialog, <http://isa-global-dialogue.net/indias-great-experiment-the-transformative-potential-of-basic-income-grants/>.

Фінляндія. Експериментальний проект з радикального реформування системи соціального захисту наразі триває у Фінляндії³³. Урядове відомство соціального страхування Фінляндії (*Kansaneläkelaitos*, або *Kela*) у 2015р. почало розробку плану³⁴ із запровадження загальної соціальної допомоги – “безумовного доходу”, або “базового доходу” і планує повністю підготувати плани цього проекту до листопада 2016р.³⁵ Концепцію безумовного доходу уряд Фінляндії розглядає як альтернативу сучасній системі соціального страхування³⁶. Керівники *Kela* стверджують, що реформа дозволить бюджету зекономити мільйони євро³⁷.

Нововведення являє собою монетизацію пільг та передбачає заміну всіх існуючих компенсацій. Нову систему планується запроваджувати поетапно. На пілотній фазі проекту кожному громадянину буде сплачуватися щомісяця €550, за збереження частини існуючих пільг і субсидій на першому етапі. Терміни доки не визначені. На наступному етапі виплати дорівнюватиме €800 на місяць і ця сума не оподатковуватиметься.

У межах зазначеного експериментального проекту передбачається з'ясувати, яким чином зміни системи соціального захисту зможуть позитивно вплинути на трудове життя громадян. Для експерименту відібрано кілька тисяч громадян з низьким рівнем доходу³⁸. За результатами експерименту буде остаточно вирішено, чи потрібно використовувати альтернативні форми, чи ні? Від результатів експерименту залежатимуть, перш за все, параметри реформування. Передусім буде змінено шкалу оподаткування, і, в разі запровадження безумовного базового доходу, податок на доходи фізичних осіб може бути збільшено приблизно на 10%³⁹. Таким чином, на попередній стадії проекту заплановано відпрацювання оптимальної моделі безумовного основного доходу в країні, готової для впровадження.

Нідерланди. Численні дослідження та експерименти, що проводилися в контрольованих умовах у Нідерландах⁴⁰, показали, що форма допомоги у вигляді безумовного доходу знижує напруженість і не викликає зростання утриманства та будь-яких негативних наслідків. У січні 2016р. під керівництвом муніципальної влади Утрехту (Нідерланди), разом з партнерами з Університету Утрехта також розпочався соціальний

³³ Розробкою проекту разом займаються відділ досліджень *KELA*, Університет Хельсінки, Тампере, Турку і Східної Фінляндії, приватні компанії *Sitra* та аналітичний центр *Tänk (ajatushautomo Tänk)*, а також державний центр економічних досліджень (*Valtion taloudellinen tutkimuskeskus*). У проекті також беруть участь Федерація фінських підприємств (*Suomen Yrittäjät*) та експерти з муніципального сектору податкового та конституційного права. Див.: Гарантований дохід замість пособій. – <http://www.kauppatie.com/2015/12-2015/rus-2.shtml>.

³⁴ *Kela to prepare basic income proposal*. – http://yle.fi/uutiset/kela_to_prepare_basic_income_proposal/8422295.

³⁵ *Finland considers basic income to reform welfare system*. – BBC News, <http://www.bbc.com/news/world-europe-33977636>.

³⁶ На початку 2000 років *Kela* розробила модель *JUTTA*, яка дозволяла робити прогнози відносно безумовного доходу. За допомогою цієї моделі дослідниками було зроблено підрахунки для випадків безумовного доходу із щомісячним розміром у €400, який би замінював усі соціальні виплати.

³⁷ Слід визнати, що така теза у деяких експертів викликала певний подив, тому що попередні розрахунки свідчили, що безумовний дохід занадто дорого стане для країни. Наприклад, звіт 1994р. вказував на те, що безумовний дохід не є корисним для країни. У звіті пропонувалось замінити його частковим безумовним доходом, який би не покривав повністю вартість життя. У 1998р. в журналі «Економіка та суспільство» Пенти Араярви (*Pentti Arajarvi*) також наводив розрахунки щодо вартості такої ініціативи. Див.: *Basic income: how Finland plans to implement the first nation-wide project in the EU*. – *Finland Politics, A Different View of Finland*, November 5, 2015, <http://finlandpolitics.org/2015/11/05/710>.

³⁸ Там само.

³⁹ Попередні розрахунки відсотка податків показали, що податки для тих, хто заробляє більше €60 тис. на рік мали б складати 55%, а для інших – 48%. Проте така шкала податків навряд чи є можливою. Але ця модель не брала до уваги зменшення витрат на бюрократію. Наразі залишається відкритим питання, до якого розміру необхідно буде підвищити податки у випадку безумовного доходу розміром €800 на місяць. Результати сучасного експерименту будуть відомі в листопаді 2016р., тоді й буде прийняте остаточне рішення стосовно розміру безумовного доходу.

⁴⁰ В одному из городов в Нидерландах в следующем году начнётся эксперимент с базовым доходом граждан. – <http://storyfox.ru/post/eksperiment-v-niderlandakh>.

експеримент⁴¹, метою якого є апробація спеціального режиму соціального страхування. У четвертому за розміром місті Нідерландів – Утрехту – 300 спеціально обраних осіб будуть отримувати грошову допомогу, яка не залежатиме від їх трудової діяльності. Учасники експерименту щомісяця отримуватимуть допомогу в розмірі €900 на особу або €1 300 на сімейну пару. Різні групи учасників будуть існувати за різними правилами, серед них буде контрольна група (50 осіб), за якої будуть коригувати отримані результати.

Швейцарія. У 2016р. парламент Швейцарії має наміри проголосувати за те, щоб збільшити щомісячну допомогу для всіх громадян. З цією метою урядом Швейцарії ініційовано проведення загальнонаціонального референдуму⁴² з питань безумовного гарантованого доходу. Такий референдум стане першим подібним голосуванням у світі. У випадку, якщо громадяни Швейцарії проголосують на референдумі позитивно, то кожен дорослий житель країни матиме право на отримання безумовного основного доходу в розмірі 2 500 швейцарських франків, незалежно від того, працює він чи ні⁴³.

Концепція гарантованого доходу має чимало прихильників у США. Американські економісти вважають сучасну федеральну систему соціального захисту США занадто дорогою та неефективною, існуючі програми соціальної допомоги мають багато повторів та неузгодженостей, що дозволяє деяким сім'ям бути учасниками кількох програм, тоді як інші не мають змоги довести свою нужденність⁴⁴. Так, спікер Палати представників Конгресу США, один з лідерів республіканців, П.Д.Райан (*Paul Davis Ryan*) критикує ліберальні програми “боротьби з бідністю” Б.Обами, та пропонує свій план перебудови системи соціальної допомоги, шляхом об'єднання різних форм федеральної допомоги, спрямованих на боротьбу з бідністю, в єдиний потік фінансування. На його думку, головна проблема в тому, що сучасні федеральні програми є дестимулюючими стосовно праці, створюючи “пастку бідності”. Велика кількість соціальних програм боротьби з бідністю в США (Райан називає 92 програми, на які витрачаються майже \$800 млрд. на рік)⁴⁵ є нескоординованими, часто суперечать одна одній, до того ж вони матеріально карають тих, хто прагне знайти додатковий заробіток. Це призводить до того, що американці з низькою заробітною платою отримують менше та живуть бідніше, порівняно з тими, хто отримує соціальні допомоги. Отже, змінюється мотивація до праці.

Ідея гарантованого доходу розглядалась і в Росії. У 2014р. ініціатива КПРФ⁴⁶ за запровадження безумовного гарантованого доходу для кожного громадянина Росії у розмірі 15 тис. рублів (або у 2-2,5 рази вище за розмір споживчого кошика) збирала необхідні голоси на власній платформі для розгляду і прийняття Думою РФ. Одночасно пропонувалось запровадити прогресивну шкалу оподаткування фізичних і юридичних осіб від 10% до 70%. У 2015р. на сайті «*Российская общественная инициатива*»⁴⁷ також була оприлюднена

⁴¹ A Dutch city is giving money away to test the “basic income” theory. Money for nothing. – Quartz, <http://qz.com/437088/utrecht-will-give-money-for-free-to-its-citizens-will-it-make-them-lazier>.

⁴² Abstimmungsvorlagen für den 5. Juni 2016. – Schweizerische Bundeskanzlei, Bern, 27.01.2016, <https://www.bk.admin.ch/aktuell/media/03238/index.html?lang=de&msg-id=60463>.

⁴³ Згідно з результатами Online-соціологічного опитування, що проводилось серед громадян Швейцарії (*Spiegel Online*), навіть у випадку запровадження гарантованих виплат з боку держави, тільки 2% працюючого населення мають наміри припинити працювати. Див.: Umfrage: Neun von zehn Schweizern würden trotz Grundeinkommen arbeiten. – Spiegel Online, <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/schweiz-die-meisten-wuerden-trotz-grundeinkommen-arbeiten-a-1074029.html>.

⁴⁴ Tanner M. The American Welfare State How We Spend Nearly \$1 Trillion a Year Fighting Poverty – and Fail. – Policy Analysis, №694, April 11, 2012, <http://object.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/PA694.pdf>.

⁴⁵ Конгресс: спор о борьбе с бедностью. – Голос Америки, 1 мая 2014г., <http://www.golos-ameriki.ru/content/us-lawmakers-disagree-on-how-to-reduce-poverty/1904994.html>.

⁴⁶ Безусловный основной доход (БОД) каждому гражданину России. – Народная инициатива, 8 марта, 2014р., <http://ni.kprf.ru/n/1999>.

⁴⁷ Принять концепцию “Безусловного основного дохода”, предусматривающую гарантированный законом минимум денежного довольствия, выплачиваемый государством. – Российская общественная инициатива, Инициатива 50Ф11312, <https://www.roi.ru/11312>.

петиція, яка пропонувала голосувати за прийняття концепції «безумовного основного доходу». В якості аргументів на її підтримку її автори наводять: зниження рівня злочинності; ліквідація бідності; безпека життя, коли людина впевнена, що не залишиться без грошей; можливість обирати роботу на вдоволення; розвиток видів діяльності, що не дають гарантованого доходу, але є «корисними» для суспільства; долучення Росії до кола прогресивних країн. Однак, поки ця ініціатива значного числа прихильників не має.

Загалом слід сказати, що згідно з оприлюдненими звітами стосовно результатів проведених експериментів, у більшості випадків ефект від запровадження гарантованого доходу був позитивним. Однак варто зауважити, що **експерименти проводились у відносно невеликих масштабах, і відповідно макроекономічний ефект спрогнозувати досить складно. Також поки що неможливо однозначно прогнозувати вплив безумовного доходу на трудову активність у межах держави.**

В якості висновку можна сказати, що метою запровадження безумовного гарантованого доходу скоріше є не боротьба з бідністю. **Його мета – зменшити бюрократію та стимулювати людей для активного пошуку роботи. Нові альтернативні підходи до соціального захисту можуть призвести до створення нового типу суспільства, де людина матиме змогу вільно обирати між роботою та неоплачуваною соціальною діяльністю.** Але питання щодо механізмів вирішення цих проблем все ще залишається відкритим.